

Széchenyi gróf és a pesti görögök a „Haza és haladás” jegyében

150 évvel ezelőtt hunyt el gróf Széchenyi István. Az idei emlékévre tekintettel érdemes áttekinteni a legnagyobb magyar és a korabeli görögség széles ívű, számos érdekességet rejtő és igen eredményes reformkori kapcsolatrendszerét! Fontos itt rögzíteni, hogy 1836-ban 250 görög élt Pest-Budán.¹

A „legnagyobb magyar” országépítő reformtörekvéseinek támogatásában tucatnyi magyarországi görög család is részt vállalt: e reformkori görög kör sokat tett azért, hogy a megvalósítandó hazafias célok (mai szóval nemzeti fejlesztési projektek) gördülékeny módon valósággá váljanak. Közülük többen meghatározó módon vettek részt Széchenyi alkotó terveinek megvalósításában. Ezt érdemes az egyes nemzeti vállalkozások szintjén is megmutatni.

Széchenyi 1827-ben megalapította a **Nemzeti Kaszinót**. A magyarországi kaszinó-kör jelentette a reformkori közcélokot kitűző cselekedetek közösségi és szellemi háttérét: ez lett annak a szellemi műhelynek a társasági központja, mely a nagy nemzeti célú fejlesztési vállalkozások háttérét jelentette. Számos pesti görög kereskedőt találunk a tagjai között. Már 1828-tól tagok voltak itt a Pesti Nemzeti Casinóban a görög Sina György és Takácsy/Takiadisz György. Takácsy nagykereskedő 1832-től választmányi tagként is tevékenykedett e társaságban. Vrányi Konstantin táblabíró és választott polgár (vagyis képviselő) szintén e Casinó tagja volt 1836-tól.² Vrányi Constantin és Takácsy/Takiadisz György szoros együttműködő kapcsolatban álltak gróf Széchenyi Istvánnal a nemzeti fejlesztési tervek megvalósításában. A görög Vrányi-fivérek egy Makedóniából a XVIII. század végén bevándorolt papírkereskedő leszármazottai, tehát Pesten a második generáció képviselői voltak.³ Vrányi Konstantin Pest város választott polgára, Krassó vármegye és Tolna vármegye táblabírója volt.

Széchenyi István hamar ráébredt a Dunának mint nemzetközi útnak a jelentőségére: a hajózás fejlesztése igen fontos célja volt, és van arra adat, hogy még látott az Al-Dunán embervontatta hajót. Széchenyi királyi biztосként irányította az Al-Duna szabályozását, a **dunai gőzhajózás** megindítása is neki köszönhető. Széchenyi a Társalkodó újságban cikksorozatot írt 1834 júliusától a „*Dunai gőzhajózásról*”: a görög Paziazz Mihály fordította le németre és így könyvalakban is megjelent 1836-ban.⁴ A hajózás fejlesztése igen fontos célja volt Széchenyinek: jó példa erre, amikor a „*bécsi tőkések által alapított Első Dunagőzhajózási Társaságot magyar érdekeltégüvé tette*”.⁵

Az **Első Pesti Hengermalom Társaság** 1838-ban alakult meg Széchenyi támogatásával: a Lipótvárosban (ma ez a Honvédelmi Minisztérium területe) épült fel a város első gőzmalma. A negyvenes évek végére fölépült budapesti József-hengermalomban földolgozott gabona révén (a vasúti és vízi összekötetések segítségével) a Világ minden tájékán ismertté és híressé lett a magyar liszt. 1839 januárjában Vrányi Konstantin 2500 forintot jegyzett az előzetes aláírás alkalmával (báró Sina György 5000 forintot szánt erre).⁶ 1839 júniusában Széchenyi levelet írt Sina Györgynek: ebben kérte, hogy utasítsa megbízottját, Gyra Konstantint a végleges aláírás megtételére, hogy 1840 őszén megkezdődhessék a hengermalom üzembe helyezése.⁷ A pesti hengermalom részvénytársaságként működött: jelentős részvényesei közé tartozott a komáromi görög Janitsáry Miklós is.⁸ Janitsáry Miklós (1778–1850, Pest) görög kereskedő igen sokrétű tevékenységet folytatott: 1818-tól a komáromi városi tanács tagjaként tevékenykedett; és Passau és Galacz között egy európai híru hajózási szállítmányozási céget hozott létre.⁹

¹ *Kósa János*: Pest-Buda elmagyarosodása 1848-ig. Bp. 1937. 73. old.

² *Tóth Árpád*: Önszervező polgárok. A pesti egyesületek társadalomtörténete a reformkorban. Bp. 2005. 248. old.

³ *Nagy Iván*: Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal XII. kötet. Pest 1865. 275. old.

⁴ *Beóthy Zsolt*: A magyar irodalom története Bessenyei fellépésétől a Kiegyezésig 1772–1867. Bp. 1896. 311. old.

⁵ Tablóképfőirata: Nagycenk, Kastélymúzeum.

⁶ *Vízota Gyula*: Széchenyi és a pesti hengermalom. Második közlemény. In.: Századok 1910. V. füzet. 372. old.

⁷ *Vízota* i. m. 375. old.

⁸ *Vízota* i. m. 451. old.

⁹ Janitsáry Miklós visszaemlékezése alapján a család története. In.: *Szabó Tamás*: Pentele ezer éve. Dunaiújváros 2008. 142. old.

A Lánchíd megépítése céljából hozta létre gróf Széchenyi István 1832. február 14-én a „*Budapesti Hidegylet*”-et: tagjainak jó része a legtöbbször adót fizető pest-budai polgárok közül került ki. Különösen jelentős szerepet vállaltak Sina György Simon bécsi bankár (a később megalakult Lánchíd Részvénytársaság létrehozója) és Derra Anasztáz.¹⁰ Pest egyik leggazdagabb görög embere Derra Anasztáz a Hidegylet igazgatója, táblabíró, pesti választott polgár a Lánchíd építésében fontos szerepet játszott.¹¹ A család őse, Derra Athanáz Moszchopoliszból származott: fia, Derra Anasztáz mint földbirtokos és táblabíró nyert Pesten polgárjogot 1839-ben. Derra Anasztáz 1848-ban tagja lett az Ellenzéki Körnek. Fia, Derra Konstantin az 1848–49-es szabadságharcban honvéddhadnagyként vett részt.¹²

Gróf Széchenyi István több (1835. és 1838. évi) naplóbejegyzése tanúskodik arról az együttműködésről, melyet a kor legjelentősebb görög kereskedőivel folytatott a leendő Lánchíd megépítése érdekében: közéjük tartozott a görög Takátsy György és Vrányi Constantin is.¹³ Takiadisz/Takátsy György és Bekella Erzsébet gyermekei, Konstantin, Miklós, Sándor, Katalin 1822. október 31-én nemességet és „*berzai*” előnevet kaptak, címeradományozásban részesültek.¹⁴ Takátsy György nagykereskedő, a pesti választott polgárság tagja volt: a közszükségletekre fordított adományai révén nyert magyar nemességet 1822-ben.¹⁵ Személye azért fontos, mert a Polgári Kereskedelmi Társulat kötelékébe tartozott. A Pesti Kereskedelmi Bank egyik alapítója volt.¹⁶ Egy másik görög, Bozda Naum (1784–1853) a Lánchíd Társaság igazgatójaként tevékenykedett: 1831-ben tett polgáresküt, 1834-ben belépett a Polgári Kereskedelmi Társulatba.¹⁷

1836 októberében gróf Széchenyi kérte föl Sina György bárót, hogy vegyen részt a Lánchíd megépítésében: tette ezt azért, mert bízott abban, hogy Sina bécsi kormánykörökben való nagy elfogadottsága elősegíti a hid megalkotását, és egyúttal meg volt arról is győződve, hogy e görög bankár nem fogja tisztán nyeréskedő vállalkozásnak tekinteni ezt a kiemelt fontosságú nemzeti ügyet.¹⁸

1838. augusztus 20-án döntött arról a hídbizottság, hogy a Nákó-palota középvonalához igazítják a tervezett hid helyét (ma itt áll a Gresham-palota).¹⁹ A Honművész 1835. évi december 24-i száma ekként emlékezett meg Barabás Miklósról („A Lánchíd alapköletétele” címet viselő festmény megalkotójáról), a rendkívüli magyar festőművészről első ízben: „*Lakik e művész úr Pesten, a ... Nákó-háznak 2-ik emeletében a 19. sz. alatt*”. Ismét egy érdekes pesti görög adalék!

A reformkori magyarországi görögök adományozó kedve a magyar hazafias célok megvalósításában rendkívül jelentős érték még majd két évszázad távlatából is: ebből is kitűnik, hogy nem a tőke határozza meg a vagyonos személyiség mentalitását, hanem a pénzemberi karakter a tökemagatartást.

Sina György ezt a nyilatkozatot tette az Országos Küldöttség előtt: „*nem alávaló pénzvágytól indítva óhajtottam Buda s Pest városainak állandó egybekapcsolását létesíteni*”.²⁰ 1842. augusztus 4-én került sor az alapkő letételére: ekkor került fölolvasásra a hid keletkezését rögzítő okirat, melynek aláírói között ott voltak a görögök közül báró Sina György, báró Sina János, Gyra Constantin.²¹ Gyra Konstantin nagykereskedő a bécsi Sina-bankház pesti megbízottjaként rendkívül fontos szerepet játszott e hid megépítésében és ekként a gróf Széchenyi Istvánnal való közvetlen, személyes kapcsolattartásban is.²²

¹⁰ *Vajda Pál. R.*: A Lánchíd története. Bp. 1947. 16. old.

¹¹ Magyar levelestár. Széchenyi pesti tervei. Válogatta, a szöveget gondozta, és a jegyzeteket írta *Bácskai Vera* és *Nagy Gyula*. Bp. 1985. 370. old.

¹² *Bácskai Vera*: A görög kereskedők szerepe a főváros polgárosodásában. In: Kafenio. A Görög Országos Önkormányzat folyóirata 2005. április. 26–27. old.

¹³ *Széchenyi István*: Napló. Válogatta, szerkesztette és a fordítást ellenőrizte, a jegyzeteket és a szerkesztői utószót írta Oltványi Ambrus. Bp. 2002. 787. old.

¹⁴ *Illésy János – Pettkó Béla*: A királyi könyvek 1527–1867. Bp. 1895. (Reprint. Bp. 1998.) 216. old.

¹⁵ *Gajdary István*: A budai gyáripar a reformkorban. Gyármokok a város társadalmában. In.: Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve XV. Nógrádi Történeti Évkönyv Belitzky János emlékének tiszteletére. Salgótarján 1989. 155. old. 19. jelzet.

¹⁶ *Bácskai i.* m. 25. old.

¹⁷ *Bácskai Vera*: A vállalkozók előfutárai. Bp. 1989. 55–57. old.

¹⁸ *Vajda i.* m. 23., 63. old.

¹⁹ *Vajda i.* m. 25. old.

²⁰ *Vajda i.* m. 44. old.

²¹ *Vajda i.* m. 33., 35–36. old.

²² *Széchenyi i.* m. 766., 1292. old.

A görög Gyra családnak Bécsben és Pesten is éltek jelentősebb tagjai. E családból többen részt vettek az 1848–49-es dicsőséges magyar szabadságharcban.

Széchenyi egyik legfontosabb ábrázolását a pesti görög festőművész Sterio Károly (1821–1862) festőművész készítette el. Ez a Széchenyi-ábrázolás Sterio legközismertebb alkotása (háttérben az épülő Lánchíddal). Sterio Károly a romantika korának egyik jelentős mestere volt: gondos kivitel, biztos rajztudás, élményszerű festészeti stílus jellemezte.²³

A **Pesti Magyar Kereskedelmi Bank** alapításában Széchenyi is részt vett. Talán azt leglényegesebb kiemelni, hogy föllismerte: a haza érdekeit szolgáló pénzügyi folyamatok nem teremthetők meg saját magyar bank nélkül. 1841-ben a Pesti Magyar Kereskedelmi Banknak néhány magyarországi görög is tagja volt: Dumtsa Demeter, berzai Takátsy György, Vrányi Constantin és Czikó/Csikó Demeter. A korábban már említett Vrányi Argir az 1840-es években pénzügyi ügyletekben vett részt: váltóügyletekkel foglalkozott: a Pesti Kereskedelmi Bank egyik alapítójaként volt közismert.²⁴ A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank igazgatójaként tevékenykedett Manno Demeter pesti görög kereskedő fia, Manno István (1812–1888), aki Kossuth Lajos egyik fontos pénzügyi tanácsadója is lett.²⁵

Itt érdemes föllemlíteni „A budapesti lóvonatú vasúttársaság”-ot, ami 1865. május 22-én tartotta alakuló közgyűlését. Az alakuló közgyűlés határozott a „Pesti közúti vaspálya-társaság” (PKVT) elnevezés felvételéről is: e részvénytársaság első választmányi tagjai közé tartozott a pesti görög Manno István is.²⁶

A **Magyar Tudományos Akadémia** egy ideig a pesti görög Nákó-házban működött. 1831-ben, majd pedig 1862–1864 között a Magyar Tudós Társaság (a későbbi Magyar Tudományos Akadémia) talált itt otthonra: a Nákó-palotát sokáig használták ülések céljára. A Nakosz (Nákó) nagykereskedő család 1780-ban telepedett le Magyarországon. 1860 januárjából egy hirdás: „A magyar Akadémia ...” tekintetében „gróf Nákó Kálmán a házra 1000, a tőkéhez 4000 forinttal” járult hozzá. De nemcsak egyes gazdag görög családok adtak adományt az Akadémia céljaira. A pesti görög egyházközség is tett adományt még e hónapban a Magyar Tudományos Akadémia javára: 2000 forintos felajánlásuk jól mutatja e görög közösség adományozó lelkületét.²⁷

Nagycenk is találhatóak görög vonatkozású adatok. Családtörténeti adalék a Széchenyi-család és a Sina-család rokonsági kapcsolatából, hogy Wimpffen Simonné született Széchenyi Karolina síremléke Nagycenk temetőjének hátsó falánál található. A görög Sina Simon unokája volt Wimpffen Simon. Báró Sina Simon leánya, Sina Anasztázia Wimpffen Viktor gróf felesége lett: gyermekük, Wimpffen Simon (Bécs, 1867. augusztus 21. –?) 1897-ben vette feleségül Széchenyi Karolinát. Itt meg kell megemlíteni Széchenyi István fiatalabbik fia, gróf Széchenyi Ödön (1839–1922) szintén igen nevezetes személyiségét: édesapja munkáját folytatva a közlekedés szinte minden ágával foglalkozott. Az 1862-es londoni világkiállítás magyar kormánybiztosa volt. Budapest világvárossá fejlesztésében kulcsszerepet játszott a Fővárosi Közmunkák Tanácsának tagjaként. Fontos adalék a görögök és a Széchenyi-család kapcsolatához: gróf Széchenyi Ödön második felesége a görög Eftalia Christopoulo (1854–1918) lett. Konstantinápolyban kötöttek házasságot 1892. augusztus 1. napján (négy gyermekük született).²⁸

Összegzés gyanánt fontos kiemelni, hogy a magyarországi görögök értékkeremtő és közéleti tevékenysége, adakozó kedve és hazafias kiállása igen komoly mértékű volt a reformkorban: minden ténykedésük a magyar haza üdvét szolgálta. A pesti görög Sacellary Pál (1896–1934) kiváló tollú irodalmárként több írásában őrizte meg a régi Pest-Buda görög családjainak emlékeit, és 1926-ban büszkén emlékezett a XIX. századi hellén elődökre: „igen nagy szerepet játszottak Pest életében a görögök, kik jórészt nagyvonalú polgárai lévén a városnak, annak társadalmi életében is élénk részt vettek”!²⁹

²³ Nagy Iván: Magyarországi képzőművészek a legrégebbi időktől 1850-ig. In.: Századok 1874. 196. old.

²⁴ Bácskai i. m. (1989.) 128. old.

²⁵ Budapest lexikon II. kötet L-Z. Főszerk.: Berza László. Bp. 1993. 105. old.

²⁶ Kovácsyné dr. Medveczki Ágnes: A Pesti Közúti Vaspálya Társaság első vonala 271. In.: A Közlekedési Múzeum Évkönyve 8. 1985–1987. Bp. 1988. 275. old.

²⁷ A magyar Akadémia palotája. In.: Vasárnapi Ujság VII. évf. 1860. január 22. 45. old., Vasárnapi Ujság 1860. január 29.

²⁸ Tablókép: Nagycenk, Kastélymúzeum.

²⁹ Sacellary Pál: Pest-budai mozaik. Bp. 1933. 16. old.

A régi Pest-Buda görög közösségének személyes kötődése volt az alapja a városfejlesztés irányába megmutató adományozói gesztusainak: a reformkori görög kereskedőmentalitás nem pusztán a haszonelvűséget, de az értékteremtést is célul tűzte ki!

Gróf Széchenyi István együttműködésre sarkalló jellemének rendkívüli eredménye lett, hogy ebben a magyar nemzeti fejlesztési folyamatban a Sina-család különösen fontos vezető szerepet vállalt, mivel a „kereskedelem és a pénzügyletek révén felhalmozott hatalmas családi vagyon így vált a befogadó ország kultúrájának támogatójává, mintául szolgálva a korszak polgárainak tartott foglalkozásokból vagyont teremtő családjai számára”.³⁰

Sacelláry ekként értekezett a magyar mentalitásról: „a magyarságban megvan a tehetség ahhoz, hogy a kezdeti nehézségeket leküzdve erős akarattal és friss lendülettel minden téren kivívja magának azt a helyet, mely a világ nemzetei között méltán megilleti”.³¹

A magyarországi görögök értékteremtő és közéleti tevékenysége, adakozó kedve és hazafias kiállása igen komoly mértékű volt a reformkorban: ragaszkodtak görög ortodox hitükhöz, és ezzel együtt minden ténykedésük a magyar haza üdvét szolgálta! „Szép jelet adtak derek görögvallású honfitársaink, mikép lehet egy köz, egy dicsőbb nemzetiség pajzsa alatt hű rokonként egyesülni.”³² E sorok jól érzékeltetik a magyar haza iránt érzett szabadszellemű, rendíthetetlen és sokrétű hazafiságot, melyet a régi görög eredetű családok sarjai éreztek a magyar haza haladásának elősegítéséért!

Egy kis érdekességre még érdemes utalni! A legnagyobb magyar egy olyan eszményt követett egész életében, amely a családjukban évszázados hagyomány volt: ez a példakép még ma is látható Nagycsencen, a Széchenyi-kastély homlokzatán, közvetlenül az ott látható családi címer alatt.

Az angyalok köre itt nem a hagyományos ábrázolás szerint jelennek meg: az itt látható angyalok ugyanis tevékenyek, dolgoznak, mondhatni iparkodnak, alkotnak. Széchenyi ennek az iparkodásnak a legméltóbb megfelelője: ennek jegyében működött együtt a korabeli görög kereskedőkkel, akik szintén sokrétű módon szolgálták a nemzeti célú fejlesztések ügyét.

Itt érdemes föllemegetni a miskolci görög családból származó Pompéry János (1819–1884) személyét, akiről 1884. szeptember 20-án ezt írta a Pesti Napló: „A görögöknél a barátság nagyobb kultusz, mint a szerelem. A magyarnál talán a szerelem a nagyobb. Pompéryben a görög és a magyar állandó és szerencsés egyensúlyban állott; kivéve egyet: a hazaszeretetet. Ebben kizárólag magyar volt; híven és rendületlenül!”. Ez hazafiság általánosan volt jelen a reformkori magyarországi görögösgben. Pompéry 1883-ban tanulmányt írva az 1838–40. évi országgyűlésről megemlékezett „a régi pozsonyi diéták alakjáról s kivált Széchenyi Istvánról, ki Pompérynak teljes életén át eszményi politikai alak maradt”.³³

Széchenyi életútja a nemzetét és hazáját szerető tevékeny ember életútjának igazi példaképe, akinek méltó segítőtársai voltak a pesti görögök. Gróf Széchenyi István és görög köre megtestesítette a Kölcsey Ferencnek a *Huszt* című versében Szatmárcsékén 1831. december 29-én megfogalmazott üzenetének máig ható valóságát, mely egyébként Széchenyi István *Hitel* című műve alapján született: „*Hass, alkoss, gyarapíts: s a haza fényre derül!*”

Diószegi György Antal

³⁰ *Basics Beatrix: Az „aranyemberek”*. Sina család. In.: Rubicon XXI. évf. 209. szám. 2010/8. 21. old.

³¹ Sacelláry i. m. 36. old.

³² Sacelláry i. m. 17. old.

³³ Pompéry János 1819–1884. In.: Vasárnapi Ujság 1884. 634. old.